

**Αποσπάσματα από το βιβλίο
«ΜΕΓΑΛΗ ΣΑΡΑΚΟΣΤΗ»
Πορεία προς το Πάσχα
Του Alexander Schmemmann**

Κεφάλαιο 2: Η Λατρεία κατά τη Μεγάλη Σαρακοστή

Χαρμολύπη

Υπάρχει «κάτι άλλο» στη Μεγάλη Σαρακοστή και μπορούμε θαυμάσια να το περιγράψουμε σαν μια «ατμόσφαιρα», σαν ένα «κλίμα» μέσα στο οποίο μπαίνει κανείς, και πάνω απ' όλα σαν μια κατάσταση του νου, της ψυχής και του πνεύματος η οποία για επτά εβδομάδες διαπερνά ολόκληρη τη ζωή μας. Ας τονίσουμε ακόμα μια φορά ότι ο σκοπός της Μεγάλης Σαρακοστής είναι να «μαλακώσεν» την καρδιά μας τόσο ώστε να αποκτήσει την εμπειρία της κρυμμένης «δίψας και πείνας» για επικοινωνία με το Θεό. Αυτή η «ατμόσφαιρα» της Μεγάλης Σαρακοστής, αυτή η ανεπανάληπτη «κατάσταση του νου» δημιουργείται βασικά με τη λατρεία, με τις ποικίλες εναλλαγές που παρουσιάζονται στη λειτουργική ζωή αυτής της περιόδου. «Χαρμολύπη» λοιπόν είναι: η θλίψη για την εξορία μου, για την καταστροφή που έχω κάνει στη ζωή μου· είναι η χαρά για την παρουσία του Θεού και τη συγγνώμη Του, η χαρά για την ξαναγεννημένη επιθυμία για το Θεό, η ειρήνη από την επιστροφή στο σπίτι. Αυτή ακριβώς είναι η ατμόσφαιρα της λατρείας στην περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής. Τέτοια είναι η πρώτη και γενική επίδρασή της στην ψυχή μου.

Η προσευχή του Αγίου Εφραίμ του Σύρου

Ανάμεσα σ' όλες τις προσευχές και ύμνους της Μεγάλης Σαρακοστής μια σύντομη προσευχή μπορεί να ονομαστεί η προσευχή της Μεγάλης Σαρακοστής. Η Παράδοση την αποδίδει σε έναν από τους μεγάλους δασκάλους της πνευματικής ζωής, τον Άγιο Εφραίμ το Σύρο: «Κύριε και Δέσποτα της ζωής μου, πνεύμα άργίας, περιεργίας, φιλαρχίας, και άργολογίας, μη μοι δῶς. Πνεύμα δὲ σωφροσύνης, ταπεινοφροσύνης, ύπομονης, και αγάπης χάρισάι μοι τῶ σῶ δούλω. Ναι Κύριε Βασιλεῦ, δώρησάι μοι τοῦ ὄραν τὰ ἐμὰ πταίσματα, και μη κατακρίνειν τὸν ἀδελφόν μου, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν». Απαριθμεί τα αρνητικά και θετικά στοιχεία της μετάνοιας και αποτελεί ένα «κανόνα ελέγχου» του προσωπικού μας αγώνα στη περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής που σκοπεύει στην απελευθέρωσή μας από βασικές πνευματικές ασθένειες.

Η βασική ασθένεια είναι η αργία. Είναι η ρίζα ὅλης της αμαρτίας γιατί δηλητηριάζει κάθε πνευματική ενεργητικότητα στην πιο βαθιά της πηγή. Το αποτέλεσμα της είναι η λιποψυχία, η αποθάρρυνση. Πνεύμα φιλαρχίας - φαίνεται παράξενο πως η αργία και η λιποψυχία είναι ακριβώς εκείνα που γεμίζουν τη ζωή μας με τον πόθο της φιλαρχίας. Μολύνοντας ὅλη μας την τοποθέτηση απέναντι στη ζωή, κάνουντάς την ἄδεια και χωρίς νόημα, μας σπρώχνουν ν' αναζητήσουμε αντιστάθμισμα σε μια ριζικά λανθασμένη στάση απέναντι στα ἄλλα πρόσωπα. Αν η ζωή μου δεν είναι προσανατολισμένη προς το Θεό, αν δεν σκοπεύει σε αιώνιες αξίες, αναπόφευκτα θα γίνει εγωιστική και εγωκεντρική. Αν ο Θεός δεν είναι ο «Κύριος και Δεσπότης της ζωής μου», τότε το εγώ μου γίνεται ο κύριος και δεσπότης μου και αρχίζω να εκτιμῶ καθετί με βάση τις δικές μου ανάγκες ἰδέες, επιθυμίες, κρίσεις. Τέλος είναι η αργολογία. Απ' ὅλα γενικά τα δημιουργήματα μόνον ο ἄνθρωπος προικίστηκε με το χάρισμα του λόγου. Αλλά ὄντας ο λόγος το ὑψιστό δῶρο, ἔτσι είναι και ο ισχυρότερος κίνδυνος. Όταν αποσιπάται ἀπὸ τη θεία καταγωγή και το θείο σκοπὸ του γίνεται αργολογία. Αυτά τα τέσσερα σημεία είναι τα εμποδία που πρέπει να μετακινηθοῦν. Αλλά μόνον ο Θεός μπορεί να τα μετακινήσει. Ακριβῶς γι' αυτό και το πρώτο μέρος της προσευχῆς αυτής είναι μια κραυγή ἀπὸ τα βάθη της καρδιάς του αβοήθητου ἀνθρώπου.

Στη συνέχεια η προσευχή κινείται στους θετικούς σκοπούς της μετάνοιας που πάλι είναι τέσσερις. Σωφροσύνη! Ο υπέροχος καρπὸς της σωφροσύνης είναι η ταπεινοφροσύνη. Μόνον μ' αυτή μπορεί κανείς να δει και να δεχτεί τα πράγματα ὅπως είναι και ἔτσι να δει το Θεό, το μεγαλεῖο Του, την καλωσύνη Του και την αγάπη Του στο καθετί. Μετά την σωφροσύνη

και την ταπεινοφροσύνη, κατά φυσικό τρόπο, ακολουθεί η υπομονή. Ο «πεπτωκός» άνθρωπος είναι ανυπόμονος και βιαστικός στο να κρίνει και να καταδικάσει τους άλλους. Αδιαφορεί για τον καθένα γύρω του εκτός από τον εαυτό του, θέλει η ζωή του να είναι πετυχημένη τώρα, αυτή τη στιγμή. Η υπομονή, βέβαια, είναι μια αληθινά θεϊκή αρετή. Όσο πιο κοντά ερχόμαστε στο Θεό τόσο περισσότερο υπομονετικοί γινόμαστε. Τέλος, το αποκορύφωμα και ο καρπός όλων των αρετών, κάθε προσπάθειας, είναι η αγάπη που μπορεί να δοθεί μόνο από το Θεό, είναι το δώρο που αποτελεί σκοπό για κάθε πνευματική προετοιμασία και άσκηση.

Όλα αυτά συγκεφαλαιώνονται στην τελική αίτηση της προσευχής: «...δώρησάι μοι του οράν τα εμά πταίσματα και μη κατακρίνειν τον αδελφόν μου...». Εδώ τελικά δεν υπάρχει παρά μόνο ένας κίνδυνος: η υπερηφάνεια. Αλλά όταν βλέπουμε τα δικά μας σφάλματα και δεν κατακρίνουμε τους αδελφούς μας, όταν με άλλα λόγια, η σωφροσύνη, η ταπεινοφροσύνη, η υπομονή και η αγάπη γίνονται ένα σε μας, τότε και μόνο τότε ο αιώνιος εχθρός — η υπερηφάνεια — θ' αφανιστεί μέσα μας.

Ο Αγίες Γραφές

Η προσευχή της Εκκλησίας είναι πάντοτε βιβλική, που θα πει εκφράζεται με τη γλώσσα, τις εικόνες και τα σύμβολα των Αγίων Γραφών. Η Αγία Γραφή αποτελεί Την καθημερινή τροφοδοσία της Εκκλησίας, το μέσο της λατρειας της και της αυτοοικοδομής της. Στη διάρκεια της Μεγάλης Σαρακοστής αυξάνεται πολύ περισσότερο η έμφαση στη βιβλική διάσταση της λατρειας. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι οι σαράντα μέρες της Σαρακοστής είναι η επιστροφή της Εκκλησίας στην πνευματική κατάσταση της Παλαιάς Διαθήκης — στην εποχή πριν από το Χριστό. Αυτή η επιστροφή είναι απαραίτητη γιατί, αν και ανήκουμε στην εποχή μετά το Χριστό, Τον γνωρίζουμε και «έχουμε βαπτιστεί στ' Όνομά Του», όμως διαρκώς απομακρυνόμαστε από τη νέα ζωή που λάβαμε απ' Αυτόν.

Δύο βασικές αρχές επικρατούν στη χρήση της Παλαιάς Διαθήκης κατά τη λατρεία της Μεγάλης Σαρακοστής: η διπλή ανάγνωση του Ψαλτηρίου και η ανάγνωση ουσιαστικά ολόκληρων των τριών βιβλίων: της Γενέσεως, του Ησαΐα και των Παροιμιών. Οι Ψαλμοί πάντοτε κατέχουν μια πραγματικά μοναδική θέση στη χριστιανική λατρεία. Η Εκκλησία βλέπει μέσα στους Ψαλμούς την πιο τέλεια έκφραση της ανθρώπινης προσευχής, της μετάνοιας, της λατρειας και της δοξολογίας. Το Βιβλίο της Γένεσης περιλαμβάνει την ιστορία της Δημιουργίας, της Πτώσης, και τελικά την υπόσχεση και την αρχή της σωτηρίας μέσα από τη Διαθήκη του Θεού με τον εκλεκτό λαό Του. Μεταφέρει τις τρεις βασικές διαστάσεις της πίστης της Εκκλησίας στο Θεό σαν Δημιουργό, σαν Κριτή και σαν Σωτήρα. Ο Ησαΐας είναι ο μεγαλύτερος απ' όλους τους προφήτες και η ανάγνωση του βιβλίου του στην περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής έχει σκοπό ν' αποκαλύψει μια ακόμα φορά το μέγα μυστήριο της σωτηρίας μέσα από τα Πάθη και τη Θυσία του Χριστού. Τέλος το Βιβλίο των Παροιμιών είναι η επιτομή της ηθικής διδασκαλίας της Παλαιάς Διαθήκης, του ηθικού νόμου και της σοφίας. Χωρίς την αποδοχή αυτών ο άνθρωπος δεν μπορεί να καταλάβει την αποξένωσή του από το Θεό και έτσι γίνεται ανίκανος ακόμη και να ακούσει τη σωτήρια είδηση της συγγνώμης μέσα από την αγάπη και τη χάρη.

Η Αγία Γραφή είναι η ζώσα φωνή του Θεού που μας βάζει όλο και πιο βαθιά στα ανεξάντλητα πλούτη της Σοφίας και της Αγάπης Του. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη τραγωδία από τη σχεδόν τέλεια άγνοια που έχουν τα μέλη της για τις Άγιες Γραφές. Αυτό που για τους Πατέρες της Εκκλησίας και για τους Αγίους ήταν μια ανεξάντλητη χαρά και πνευματική τροφή, είναι για πολλούς ορθόδοξους χριστιανούς σήμερα ένα αρχαιολογικό κείμενο χωρίς κανένα νόημα για τη ζωή τους. Θα θέλαμε να ελπίζουμε ότι καθώς θα αποκαλύπτεται σιγά σιγά το πνεύμα και η σημασία της μεγάλης Σαρακοστής θα γίνει αυτή η αποκάλυψη και για τις Άγιες Γραφές σαν αληθινή πνευματική τροφή και επικοινωνία με το Θεό.

Το Τριώδιο

Η Μεγάλη Σαρακοστή έχει ένα εντελώς δικό της λειτουργικό βιβλίο, το Τριώδιο. Το Τριώδιο περιλαμβάνει ύμνους και βιβλικά αναγνώσματα για την κάθε μέρα της περιόδου αυτής που αρχίζει με την Κυριακή του Τελώνη και του φαρισαίου και τελειώνει με τον Εσπερινό του Αγίου και Μεγάλου Σαββάτου. Η έμφαση των ύμνων είναι στη μετάνοια. Τριώδιο - το άγνωστο και παραμελημένο βιβλίο! Αν μόνο γνωρίζαμε την ύπαρξή του, αν μπορούσαμε να το ανακαλύψουμε, θα μας βοηθούσε να αγκαλιάσουμε όχι μόνο το πνεύμα της Μεγάλης Σαρακοστής αλλά και αυτής της ίδιας της Ορθοδοξίας, την «πασχαλινή» της αντίληψη για τη ζωή, το θάνατο και την αιωνιότητα.